

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ПРОГРАМА

**З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ФІЛОСОФІЯ”**

**Харків
2018**

Програма з навчальної дисципліни “Філософія” / уклад.: О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, Ю.Ю. Калиновський. – Харків: Право, 2018. – 12 с.

У к л а д а ч і: О.Г. Данильян,
О.П. Дзьобань,
Ю.Ю. Калиновський

1. ВСТУП

Філософія є однією з фундаментальних навчальних дисциплін, яка передбачає вивчення та засвоєння сутності, змісту та особливостей філософії як світоглядної науки, основних етапів її розвитку, ролі в житті суспільства; формування й розвитку у студентів сучасного системного наукового мислення; ознайомлення їх з внеском мислителів різних філософських шкіл та напрямів, у тому числі й вітчизняних філософів у розвиток філософської культури; закладення основ для усвідомлення філософських знань як системи, яка виступає методологічним засобом для досліджень в інших науках.

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Філософія” студент повинен *знати*:

- головні проблеми сучасної світової й вітчизняної філософії, історичні типи філософії, основні парадигми філософствування;

- основні ідеї світової та вітчизняної філософської думки, історію становлення, основні етапи і особливості розвитку філософії;

- основні закони, категорії, поняття і принципи філософії, особливості їх виявлення в житті суспільства і юридичній практиці;

- шляхи пізнання світу, функціонування знання в інформаційному суспільстві, особливості взаємозв'язку науки з сучасними соціальними і правовими проблемами;

- функції філософії у соціальному, науковому та практичному пізнанні;

- умови формування особистості, її свободи, відповідальності за збереження життя, природи, культури;

Необхідно також *уміти*:

- самостійно аналізувати факти, явища та процеси в системі “людина – світ” у їх діалектичному взаємозв'язку та з урахуванням змін, що відбуваються у світі й країні;

- володіти методологією наукового пізнання, творчої діяльності, застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань;

- критично оцінювати соціальні процеси, правові, політичні, економічні, історичні, екологічні, культурні, соціально-психологічні явища й події;
- формулювати світоглядні й методологічні висновки на основі отриманих знань, обґрунтовувати свою світоглядну та громадську позицію;
- удосконалювати свої особистісні риси та професійні якості на основі принципів загальнолюдської моралі і духовних цінностей.

2. ЗМІСТ

I. СУТНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Філософія, коло її проблем та роль у суспільстві

Філософія, її предмет і структура. Мета та порядок вивчення філософії як навчальної дисципліни, її місце та роль у підготовці юристів. Наукові, методологічні та методичні основи вивчення філософії. Світогляд, його структура, риси, суспільно-історичний характер і роль у житті суспільства. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія. Філософський світогляд. Гуманізм філософії. Функції філософії. Філософія і право. Філософія і мораль. Філософія і наука. Філософія і культура. Роль філософії у суспільстві, у професійній діяльності юристів.

Філософія стародавнього світу, середньовіччя та Відродження: основні риси та етапи розвитку

Історичні передумови, час і місця виникнення філософії. Антична філософія. Ранній грецький натуралізм (рання класика): мілетська школа, піфагорійці, елеати. Геракліт і Парменід: релятивістська й абсолютистська концепції світу. Левкіпп і Демокрит: ранні атомістичні вчення. Висока класика: шлях до людини – філософські вчення софістів і Сократа. Об'єктивний ідеалізм Платона. Філософська система Аристотеля. Основні риси філософії епохи еллінізму (пізня класика) та її школи: кініки, скептики, епікуреїзм, стоїцизм, неоплатонізм.

Джерела середньовічної християнської філософії, її основні проблеми та специфіка типу філософування. Етапи розвитку середньовічної філософії (апологетика, патристика, схоластика) та їх особливості. Вчення Августина Блаженного про природу та людину. Реалізм і номіналізм. Філософське вчення Фоми Аквінського. Філософія епохи Відродження. Деїзм (Г. Галілей) і пантеїзм (Дж. Бруно). Гуманізм і проблема людської індивідуа-

льності (М. Кузанський, М. Монтень, П. Помпонацці). Філософія періоду Реформації (М. Лютер, У. Цвінглі, Ж. Кальвін).

Філософія Нового часу та епохи Просвітництва

Наукова європейська революція XVII ст. Концепції можливості людського пізнання. Гностицизм та агностицизм. Проблема методу пізнання. Механіцизм, раціоналізм та емпіризм. Філософське обґрунтування нової картини світу (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Б. Спіноза, Г.В. Лейбніц, Дж. Локк, Дж. Берклі, Д. Юм). Соціально-філософські аспекти у філософських поглядах емпіристів та раціоналістів Нового часу. Деїзм і матеріалізм у французькому Просвітництві. Вчення про природу і суспільство у філософії Просвітництва (Монтеск'є, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо). Проблема людини у філософії Просвітництва. Французький матеріалізм XVIII ст.

Німецька класична філософія

Особливості та характерні риси німецької класичної філософії, її місце в історії філософської думки. І. Кант: дуалізм світу людського буття – природний і моральний. Філософія людського “Я” (Й.-Г. Фіхте). Натурфілософія Ф. Шеллінга. Філософія абсолютної ідеї й діалектика Г.-В.-Ф. Гегеля. Антропологічний матеріалізм Л.Фейербаха. Вплив ідей німецької класичної філософії на європейську культуру. Проникнення ідей німецької класичної філософії в Україну.

Сучасна світова філософія

Основні напрями сучасної світової філософії. Позитивістська тенденція у сучасній світовій філософії. Етапи розвитку позитивізму (класичний позитивізм, махізм, неопозитивізм, постпозитивізм). Релігійно-філософські напрями (тейярдизм, персоналізм). Неотомізм як офіційна філософсько-теологічна доктрина католицької церкви. Виникнення некласичних філософських вчень в XIX ст. Ірраціонально-гуманістичний напрям у су-

часній філософії: філософія життя і творчої еволюції, фрейдизм (неофрейдизм), герменевтика, феноменологія, екзистенціалізм, філософська антропологія. Філософія марксизму. Феноменологія. Комунікативна філософія. Філософія постмодерну. Російська філософія ХІХ – ХХ ст.: основні напрями та характерні риси.

Вітчизняні філософські традиції

Джерела української філософської культури. Філософія в культурі Київської Русі (Х-ХІІ ст.). Просвітництво в Україні (ХV – початок ХVІ ст.). Проблема світу й людини у філософії професорів Києво-Могилянської академії (С. Яворський, Ф. Прокопович). Філософія Г. Сковороди. Сутність “філософії серця”. Український романтизм (М. Гоголь, М. Костомаров, Т. Шевченко, П. Куліш). Основні ідеї філософії П. Юркевича. Київська екзистенційна філософія ХХ ст. (Л. Шестов, В. Зенковський). Філософські ідеї в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. Українське філософське відродження 60-х років ХХ ст. Новітня філософія України.

ІІ. ОНТОЛОГІЯ, ГНОСЕОЛОГІЯ, СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Філософський смисл проблеми буття

Онтологія, її основні проблеми та категоріальні визначення. Типи онтологій. Філософський смисл проблеми буття, її історичне усвідомлення. Категорія буття: її сутність і специфіка. Співвідношення категорій: буття, суще, реальність, дійсність. Основні форми буття. Роль категорії “субстанція” для визначення онтологічних основ і способу буття світу. Формування науково-філософського поняття матерії. Сучасна наука про складну систему організації матерії та її властивості. Матерія і рух. Простір і час як форми існування матерії. Сучасні наукові моделі розвитку світу.

Свідомість як філософська проблема

Проблема свідомості у філософії. Теорії походження та сутності свідомості. Свідомість як вища форма відображення. Свідомість як субстанція. Свідомість як форма регулювання і необхідна умова життєдіяльності людини, її суспільна природа, сутність і функції. Свідомість як суб'єктивне явище. Рефлексія, розум, інтелект, мислення. Рівні психічного життя людини: не-свідоме, підсвідоме, свідоме, надсвідоме. Структура свідомості. Свідомість і вищі форми психічної діяльності: мислення, пам'ять, воля, емоції. Свідомість і мова. Специфіка юридичної мови. Самосвідомість. Фундаментальна роль категорії свідомості в філософії, її методологічне значення для пізнання природи, суспільства і юридичної практики.

Філософські вчення про розвиток

Діалектика як вчення про розвиток і метод пізнання. Історичні форми діалектики. Об'єктивна і суб'єктивна діалектика. Діалектика як система принципів, законів, категорій. Принцип загального зв'язку. Поняття відношення, зв'язку, взаємодії. Принцип розвитку. Поняття зміни, руху, розвитку. Основні закони діалектики. Основні категорії діалектики. Значення законів і категорій діалектики для теоретичної і практичної діяльності юристів. Модифікація діалектики в сучасних філософських доктринах. Метафізика, догматизм, релятивізм, еkleктика як класичні альтернативи діалектики. Протилежність діалектики й метафізики. Становлення сучасної філософської концепції розвитку. Синергетика: категоріальний апарат, особливості, евристичний потенціал. Протилежність та взаємодоповнюваність діалектики й синергетики.

Сутність і структура пізнавального процесу. Наукове пізнання, його форми та методи

Пізнання в контексті людського існування. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Види пізнавальної діяльності: чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне. Діалектика чуттєвого і раціонального у

пізнанні. Творчість як конструктивний принцип пізнання. Інтуїція. Проблема істини у філософії та науці. Філософське вчення про істину. Практика як головний критерій істини. Істина в судових рішеннях. Поняття науки. Специфіка наукового пізнання. Методологія наукового пізнання. Метод і методологія. Рівні методології. Методи емпіричного дослідження. Методи теоретичного дослідження. Сучасна методологія пізнання. Логіка наукового дослідження та її етапи (факт, проблемна ситуація, проблема, гіпотеза, доказ, концепція, теорія). Соціальні функції науки. Наука і мораль.

Філософські підходи до розуміння людини, суспільства, історії

Проблема людини в історії філософії. Основні концепції походження людини (антропосоціогенез, дарвінізм, космізм, теологія). Проблема природи й сутності людини. Проблема життя і смерті у філософії. Самоцінність людського життя і право людини на гідне життя. Зміст понять: людина, індивід, особистість, індивідуальність. Свобода й відповідальність особистості в суспільному розвитку, їх взаємна зумовленість.

Суспільство як підсистема об'єктивної дійсності. Основні підходи до розуміння суспільства: натуралістичні, соціо-психологічні. Діяльність як специфічний засіб існування соціального. Суспільні відносини, їх сутність та зміст. Суспільні закони, їх особливості і класифікація. Сфери суспільного життя (економічна, соціальна, духовна, політична). Суспільство як відкрита система. Ноосфера.

Основні сфери та елементи духовного життя суспільства та їх взаємозв'язок. Поняття суспільної свідомості. Культура як специфічна соціальна реальність. Культура як спосіб життєдіяльності суспільства і процес самовідтворення людини.

Сучасні концепції філософії історії. Проблема єдності та багатоманітності всесвітньої історії. Проблема смислу і спрямованості історичного процесу. Постановка питання про "кінець історії" в новітній філософії (Ф. Фукуяма). Об'єктивне і суб'єктивне в соціально-історичному процесі.

3. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Підручники, навчально-методичні посібники
та довідкові видання

Антологія мирової філософії : Сб. филос. текстів : В 4-х т. / Под ред. В. В. Соколова, В. Ф. Асмуса и др. – М. : Мысль, 1971. – 1972.

Бондаревич І. А. Філософія / І. А. Бондаревич. – Київ : Алєрта, 2013. – 240 с.

Волинка Г. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті / Г. Волинка. – К.: Вищ. освіта, 2005. – С. 84-88.

Горський В. С. Історія української філософії : курс лекцій / Горський В. С. – К. : Наук. думка, 1997. – 25 с.

Данильян О.Г. Філософія : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Х. : Право, 2014. – 432 с.

Данильян О.Г. Філософія : підручник / Данильян О. Г., Тараненко В. М. – Харків : Право, 2012. – 496 с.

Дротянко Л. Г. Філософія наукового пізнання : підручник / Л. Г. Дротянко. – Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту "НАУ-ДРУК", 2010. – 224 с.

История философии Украины : хрестоматия : учеб. пособие для студ. вузов. – К. : Либідь, 1993. – 553 с.

История философии : учебн. пособие для студ. вузов / Скирбек К. Г., Гилье Н. [под. ред. С. Б. Крымского] / пер. с англ. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 800 с.

Лозовой В. А. Філософія. Логіка. Етика. Естетика [Електронний ресурс] : підручник / В. О. Лозовой, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. – Х. : Право, 2009. – 578 с.

Новейший энциклопедический словарь : 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. – 1280 с.

Петрушенко В. Л. Філософія : у 2 ч. : світова філософія, фундамент. проблеми філософії, релігієзнавство, етика та естетика, логіка : навч. посібник / В. Л. Петрушенко. – Львів : Новий Світ-2000, 2012. – 647 с.

Рижак Л. Філософія : підручник / Л. Рижак. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 650 с.

Суспільство, людина, право: сучасні дослідження актуальних проблем: Монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2014. – 392 с.

Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2016. – 488 с.

Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. – 2-ге видан., перероб. і допов. – Х. : Право, 2017. – 416 с.

Рижак Л. Філософія як рефлексія духу : хрестоматія / Людмила Рижак. – Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 538 с.

Філософія : навч. посіб. / за ред. І. Ф. Надольного. – 8-е вид., стер. – Київ : Вікар, 2011. – 455 с.

Філософія : навч. посіб. ; за ред. : О. М. Бардіна, М. П. Требіна. – Харків : НТУ "ХП", 2012. – 432 с.

Філософія: хрестоматія. Від витоків до сьогодення : навч. посіб.; за ред. Л. В. Губерського. – 2-ге вид., стереотип. – Київ : Знання, 2012. – 621 с.

Список основних літературних першоджерел

Аристотель. Политика: соч. в 4 т. – Т.4 / Аристотель. – М.: Мысль, 1983. – С. 375 – 644.

Бэкон Ф. Новый Органон: соч. в 2 т. – Т.2. / Ф. Бэкон. – М.: Мысль, 1972. – 486 с.

Гегель Г.-В.-Ф. Наука логики: в кн.: Энцикл. философ. наук: [в 3 т. – Т. 3]. / Г.-В.-Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1974. – 417 с.

Декарт Р. Рассуждение о методе: в кн.: Избр. произв.: [в 2 т.]. / Р. Декарт. – М., 1989. – 656 с.

Дюркгейм Э. О разделении общественного труда: метод социологии / Э. Дюркгейм. – М.: Наука, 1991. – 572 с.

Кант И. Критика чистого разума: соч.: [в 6 т. – Т.3.] / И. Кант. – М.: Мысль, 1964. – 799 с.

Кант И. Критика практического разума: соч.: [Т.4. –

Ч.1] / И. Кант. – М.: Мысль, 1964 – 544 с.

Камю А. Бунтующий человек / А. Камю. – М.: Политиздат, 1990. – 415 с.

Лейбниц Г.В. Монадология: соч.: [в 4 т. – Т.1] / Г.В. Лейбниц. – М.: Мысль, 1982. – 636 с.

Маркс К. Німецька ідеологія: твори / К. Маркс, Ф. Енгельс. – М., 1955. – Т.3. – 544 с.

Ницше Ф. Так говорил Заратустра / Ф. Ницше; пер. Ю.М. Антоновского. – М.: Моск. гос. ун-т, 1990. – 300 с.

Поппер К.Р. Открытое общество и его враги / К.Р. Поппер. – М.: Феникс, 1992. – 448 с.

Рассел Б. Человеческое познание / Б. Рассел. – К.: Ника-Центр; Вист-С, 1997. – 543 с.

Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм: в кн.: Сумерки богов / Ж.-П. Сартр. – М.: Полит. лит., 1989. – 394 с.

Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин; под ред. Т.И. Ойзермана, П.П. Гайденко. – М.: Политиздат, 1992. – 544 с.

Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П. Тейяр де Шарден. – М.: Наука, 1987. – 240 с.

Тойнби А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1995. – 736 с.

Фейербах Л. Сущность христианства: избр. философ. произв.: [в 2 т. – Т. 2] / Л. Фейербах. – М.: Полит. лит., 1955. – 942 с.

Фрейд З. Будущее одной иллюзии: в кн.: Сумерки богов / З. Фрейд. – М.: Полит. лит., 1989. – 394 с.

Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд; под ред. М.Г. Ярошевского. – М.: Просвещение, 1989. – 440 с.

Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге / М. Хайдеггер; под ред. А.Л. Доброхотова. – М.: Высш. шк., 1991. – 192 с.

Энгельс Ф. Людвиг Фейербах и конец классической немецкой философии / Ф. Энгельс. – М.: Полит. лит., 1989 – 127 с.

Ясперс К. Смысл и назначение истории: [пер. с нем.] / К. Ясперс. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.